

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ

Боличева О.В.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Представлено теоретичне узагальнення на основі емпіричного дослідження проблеми впливу процесу персоніфікації професійних знань (ППЗ) на розвиток особистості. Аналіз і систематизація передбачали уточнення змісту феномена персоніфікації професійних знань. Розкрито функції ППЗ у процесі становлення нової ідентичності особистості. Це дозволило визначити характер взаємодії між ППЗ та розвитком особистості на різних етапах особистісної зміни. Побудовано узагальнену структурну модель персоніфікації професійних знань.

Ключові слова: персоніфікація професійних знань, структурна модель ППЗ, розвиток особистості, ідентичність.

Постановка проблеми. Зі зміною освітніх парадигм, становленням у зв'язку з цим нових революційних соціально-економічних, політичних та культурних умов, навчальна та професійна діяльність також зазнає сутнісних змін, які актуалізують внутрішні психологічні ресурси особистості та здатність завдяки їм враховувати й застосовувати соціальні зв'язки для вирішення різноманітних життєвих і професійних завдань. Такі принципово нові умови потребують адекватних соціальних запитів щодо підготовки психологів. Сутність і сфера діяльності психолога змінюються на користь супроводжуваних стратегій надання професійної допомоги та здійснення професійної діяльності загалом. Зміст поняття «професійне знання» набуває нових сенсів відповідно до нових контекстів їх застосування та особистісних смислів учасників професійної діяльності і знаходить своє відображення у феномені персоніфікації професійних знань (далі – ППЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті досліджується вплив персоніфікації професійних знань на розвиток особистості студента-психолога та будується узагальнена теоретична модель ППЗ студента-психолога. Взаємозв'язку розвитку особистості та процесів здобуття знань з фахових дисциплін – учіння, навчання, пізнавальної та професійної діяльності – присвячено багато праць. У цьому аспекті особливого значення набувають наукові дослідження, пов'язані з проблематикою особистісних змін (О. Бондаренко, П. Лушин, С. Максименко, Н. Пов'якель, О. Саннікова, Т. Титаренко, О. Чебикін, Ю. Швалб, С. Яковенко, В. Ямницький).

Проблема розвитку особистості активно розробляється в сучасній зарубіжній (А. Ватерман, Е. Еріксон, Дж. Марсія, Дж. Мід, Х. Теджфел, Дж. Тернер) та пострадянській (Г. Андреева, С. Баклушинський, С. Белинська, Д. Леонтьєв, В. Малахов, В. Павленко, А. Сергєєва) психології.

Психологічні проблеми розвитку і становлення професійного мислення широко і поглиблено розглядалися й досліджувалися такими провідними науковцями, як Б. Ананьєв, М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Лурія, С. Максименко, В. Моляко, О. Петровський, С. Рубінштейн та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Уявлення про природу феномена персоніфікації та взаємозв'язок з процесами і механізмами розвитку особистості студента-психолога залишаються доволі несистематизованими. Недостатньо вивченою є також проблема впливу персоніфікації професійних знань на процес розвитку особистості, хоча саме механізм цієї взаємодії лежить в основі здатності особистості до розвитку та зміни, зокрема у професійному аспекті.

Мета статті. Обґрунтувати та збудувати узагальнену теоретичну модель персоніфікації профе-

сійних знань студента-психолога, яка відображає особливості впливу персоніфікації професійних знань на розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу. Феномен персоніфікації знань зазвичай асоціюється з такими процесами, як оволодіння знаннями, їх засвоєння, опосередкування, інтеріоризація, об'єктивація, формування та функціонування. Його сутність дістала своє відображення у фундаментальних філософських та психологічних наукових дослідженнях. Ми розглядаємо персоніфікацію знань як процес зміни системи знань особистості, процес переходу від одного умовного рівня знання до іншого, як у певних предметних галузях, так і в усій системі особистісного знання людини; як процес реалізації здатності людини керувати своєю власною системою знань на індивідуальному рівні. Феномени, що асоціюються у нас з персоніфікацією знання на різних етапах особистісного розвитку, виступають як чинники, що ініціюють, супроводжують та результують виникнення, формування й інтеграцію нової професійної ідентичності особистості. Вивчення психологічного змісту розвитку особистості студента-психолога в сучасних умовах персоніфікації професійних знань здійснювалося в рамках особистісного та екофасилітаційного підходу в якості причини виникнення феномена. Із цих позицій дослідження проблематики розвитку особистості студента-психолога в сучасних умовах персоніфікації професійних знань здійснювалося за такими напрямками: аналіз основних підходів, які сформувався у вітчизняній та зарубіжній науці щодо вивчення особливостей персоніфікації професійних знань; виокремлення характеристик та ознак феномена ППЗ. Досліджено підходи до персоніфікації професійних знань в сучасних умовах підготовки психологів.

Запропоновано розглядати три рівні ППЗ: перший рівень – початковий – рівень сприйняття, інтуїтивний; другий рівень – засвоєння – репродуктивний; третій рівень – продуктивний, творчий, рівень висвоєння. Визначено психологічні особливості кожного з виокремлених рівнів ППЗ, які полягають у розбіжностях вираженості характеристики ППЗ – «висвоєнні» – ступінню вираженості трансляції певної психічної та поведінкової активності. В результаті теоретичного дослідження ППЗ та лонгітюдного професійного психолого-педагогічного спостереження (протягом 4 років), у якому взяли участь близько 300 осіб, нами було виділено такі умовні рівні ППЗ (рис. 1):

- 1) інтуїтивний – початковий, рівень сприйняття;
- 2) репродуктивний – рівень засвоєння;
- 3) продуктивний – творчий, рівень «висвоєння» (за Виготським).

Перший рівень супроводжується виникненням інтуїтивного пізнавального інтересу до обраного виду діяльності та сфери знань, наміру участі,

а також інших інтенцій, які не усвідомлюються і мають характер емоційного прийняття рішень, супроводжуються діями «за відчуттям» у напрямку формування знайомства та обізнаності щодо предмета пізнавального інтересу. На цьому рівні спостерігаються виникнення та збереження інтересу до

сфери професійних психологічних знань – предмета, сутності та організації професійної діяльності.

Другий рівень характеризується накопиченням теоретичних знань, хаотичним і певною мірою випадковим залученням у ситуації професійної діяльності, створенням надлишкового потенційного,

Визначення та урахування професійного, соціального і особистісного контекстів пізнавальної діяльності	Визначення і урахування психологічних обмежень (особистісних, часових, соціальних, системних)	Визначення профіциту та профіцитарного самовираження	Конструювання антитези та синтезу	Ідентифікації та актуалізації психолого-педагогічних пізнавально-дослідницьких запитів
Створення відповідальності та вільного вибору змісту і форми навчальної діяльності	Обрання консультантів, керівників, фасилітаторів та груп залежно від індивідуальної спрямованості	Самостійного підбору диференційованих завдань з урахуванням суб'єктивної позиції учасників навч. процесу	Створення дослідницьких груп	Урахування надситуативної активності
Застосування різних форм психологічного управління (планування, організації та контролю)	Рефлексії засвоєного досвіду й інтегрування нового знання	Створення та залучення у ситуації успіху з опорою на життєвий досвід	Залучення у ситуації допомоги	Ствердження та узгодження психологічних позицій і середовищних умов («На згоді»)
Встановлення значущості знання	Створення та участі в події	Урахування потенцій власного світосприйняття	Урахування диспозицій	Визначення ідентичності
МЕТОДИ				

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
Гуманістична позиція викладача

ПРИНЦИПИ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ

Рис. 1. Модель ППЗ

кількісного «багажу» знань, який забезпечує певне поле можливостей для подальшого конструювання, застосування чи використання знання. На цьому рівні спостерігаються середній і високий рівні академічної успішності в навчанні.

Третій рівень характеризується безпосереднім застосуванням знань у актуальній практичній діяльності, надлишковими уявленнями про сутнісні аспекти цієї галузі знань, продукуванням нових ідей, винаходів, творчих спонтанних проявів, профіцитарним уявленням та самоусвідомленням у різноманітних ситуаціях професійної діяльності. На цьому рівні спостерігаються активна участь у професійній спільноті та зворотний зв'язок – заступність від середовища студента-психолога як спеціаліста – представника професії.

У результаті персоніфікованої психолого-педагогічної взаємодії в учасників спільного пізнавального процесу виникають або проявляються нові можливості робити винаходи, відкриття та створювати теорію як форму самоорганізації знань, у тому числі професійних. Визначено, що об'єктом методології персоніфікованої психолого-педагогічної взаємодії може бути перцептивне, «буттєве» і наукове знання, здобуте в результаті такої взаємодії, а предметом – закономірності, тенденції і динамічні процеси досягнення життєвих результатів чи збереження конструктивної активності.

Виникають підстави та умови для достатньої продуктивної і творчої трансформації наукових знань у практичні та особистісно-значущі і, навпаки, – особистісні буттєві повсякденні знання перетворюються в наукові, прикладні професійні. Отже, в результаті теоретичного та експериментального дослідження було сформульовано принцип персоніфікації як такий, що сприяє виникненню й інтеграції нової професійної ідентичності (рис. 1).

Узагальнення результатів спостереження за персоніфікованою навчальною діяльністю і використання цього досвіду в практичній психолого-педагогічній діяльності, дало можливість окреслити і виділити такі моменти щодо сутісної, змістової та формальної складових персоніфікованих стосунків та взаємодії. Наприклад, спостерігаються такі форми пізнавальної діяльності, як феноменологічне творення ідеї (подвижництво), персоніфіковане теоретичне відтворення світу у знаннях, спеціалізоване учіння, мистецьке відтворення світу, дослідницька діяльність. З'являється можливість спостерігати та брати участь у реалізації сутності власного способу існування в професії, пізнаючи і перетворюючи предметний світ, світ стосунків і свого «Я». Така «перетворювальна» чи «конструктивна активність» поступово або несподівано призводить до визначення властивої конкретній особистості системи значень та пріоритетів, що часто має афективний характер переживання. Афективне переживання, поєднане з усвідомленістю та уособленістю, визначають актуальні зони розвитку, які ми назвали сферами перфекціонізму, – тут виникають ідеї та ідеали, які стають спонукальними й відкривають перспективні напрями розвитку індивіда, а часто – і його оточення. Ідея надлишку та профіциту реалізується у персоніфікованій взаємодії у формах «над-дії», або «зверх-дії», і спрямовується на «переверщення» існуючого стану самопроявів на новому рівні життєдіяльності.

Ці прояви можуть мати стихійний, спонтанний характер, поки індивід адаптується, починає поступово діяти по-новому, бере участь у нових взаємодіях, конструює нові стосунки. Коли індивід персоніфікує конкретні професійні знання і способи об'єктного та суб'єктного діяння, навички взаємодії з явищами та феноменами професійної сфери, це можна визначити, як спеціалізоване учіння. Воно передусім набуття індивідом майстерності у професії та відбувається з урахуванням культурно-історичних та суспільно-соціальних умов існування професії. Персоніфікація професійних знань реалізується у способах і формах діяння та протидіяння, пізнання (впізнання, дізнання, осягнення), а також перетворення, самоорганізації та самокерування. Переходячи від репродукції і відтворення до інтерпретованих «моделей» активності, індивід прямує, за логікою особистісної зміни, до активності творчого самокерування у професійній діяльності.

В умовах персоніфікованої психолого-педагогічної взаємодії можна виявити такі здібності індивіда, як:

– допитливість – стан актуалізації пізнавального інтересу, пізнавального пошуку, спрямованість до активного споглядання феноменів і явищ актуальної діяльності, активної взаємодії з ними, актуалізації способів участі та перетворення (реального чи ідеального), осягнення *природи* явищ та феноменів (екологічність пізнання). Цей процес іде від безпосереднього сприйняття (зняття статусу «невідомого») до «опредметнення» і далі – до персоніфікації;

– знаттєлюбність – прагнення задовольнити пізнавальний інтерес і самостійно сформулювати відповідь на запит в умовах фасилітуючих впливів, дійти до певного завершення чи «інсайту» (відносно конкретної пізнавальної ситуації, наприклад психологічної консультації), транслювати висновок значущій спільноті чи індивіду, отримати «зворотний зв'язок», сприйняти «віддзеркалення» та зробити загальний системний висновок у контекстних умовах та проміжках часу.

Персоніфікований психолого-педагогічний процес реалізує на практиці новітні принципи організації і побудови навчального процесу, такі як: особистісно-діяльнісна спрямованість змісту, методики, організації навчально-виховного процесу формування професійних настанов; теоретично обґрунтований прагматизм навчального процесу; співпраця викладача зі студентами як колегами, суб'єкт-суб'єктні стосунки (діалог); розподіл відповідальності за процес; спільна продуктивна діяльність і «педагогіка співпраці»; принципи складності, відкритості, нелінійності, самоорганізації, гуманізму та відповідальності.

Висновки і пропозиції. В ході дослідження підтвердились висновки, засновані на теоретичному дослідженні феноменів зміни/розвитку особистості під час набуття нових знань, входження в спеціальність та опанування професії. Ці висновки стосуються наступного: що феномен професіоналізації та набуття певної спеціальності, розвиток професіоналізму на рівні набуття нових знань та вмінь, а також виникнення нових особистісних новоутворень, пов'язаних з професією, відбувається в першу чергу за умов: а) цілком повного залучення та здійснення певного виду діяльності та б) суспільної професійної діяльності.

Список літератури:

1. Боличева О. В. Проблематика досліджень феномена персоніфікації в освітньому процесі / О. В. Боличева // Вісник післядип. освіти: зб. наук. праць. – Ч. 2. – К., 2010. – С. 27-32.
2. Боличева О. В. Результати експериментального дослідження процесу персоніфікації професійних знань як фактора розвитку особистості студентів-психологів / О. В. Боличева // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: зб. наук. праць за матеріалами XVI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 235-236.
3. Выготский Л. С. История развития высших психических функций // Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6 т. – Т. 3. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
4. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М., 1986.
5. Ильенков Э. В. Диалектическая логика. Очерки истории и теории. Второе издание, дополненное / Э. В. Ильенков. – М., 1984.
6. Основи психології [Текст]: підруч. для вищ. закл. освіти / [О. В. Киричук, В. А. Роменець, Т. С. Кириленко та ін.]; за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – Вид. 3-є, стер. – К.: Либідь, 1997. – 632 с.

Боличева Е.В.

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

**СТРУКТУРНАЯ МОДЕЛЬ ПЕРСОНИФИКАЦИИ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ****Аннотация**

Представлено теоретическое обобщение на основании эмпирического исследования проблемы влияния процесса персонификации профессиональных знаний (ППЗ) на развитие личности. Анализ и систематизация подразумевали уточнения содержания феномена персонификации профессиональных знаний. Раскрыты функции ППЗ в процессе становления новой идентичности личности. Это позволило определить характер взаимодействия между ППЗ и развитием личности на разных этапах личностного изменения. Построена обобщенная структурная модель персонификации профессиональных знаний.

Ключевые слова: персонификация профессиональных знаний, структурная модель ППЗ, развитие личности, идентичность.

Bolycheva O.V.

National University of Physical Education and Sport of Ukraine

STRUCTURAL MODEL OF PERSONIFICATION OF PROFESSIONAL KNOWLEDGE**Summary**

The paper represents theoretical generalization based on empirical research of problems of the influence of the personification of professional knowledge (PPK) on the development of personality. Analysis and systematization implied clarification of the content of the phenomenon of personification of professional knowledge. The author revealed features of the phenomenon in the process of establishing a new personal identity. This allowed to determine the nature of the interaction between PPK and development of a personality at different stages of personal change. Based on the research, the author constructed a generalized structural model of personification of professional knowledge.

Keywords: personification of professional knowledge, structural model of PPK, personal development, identity.